

Zorana Simić

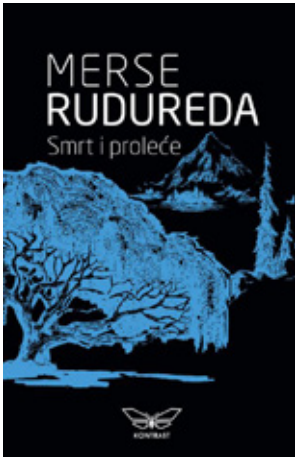
MAESTRA I MARALDINA

(Merse Rudureda: *Smrt i proleće*, prevela s katalanskog Silvija Monros Stojaković, Kontrast izdavaštvo, Beograd, 2022)

I've never let you down, world, but you did lousy things to me.
(Jonas Mekas, *As I Was Moving Ahead Occasionally I Saw Brief Glimpses of Beauty*)

...y siento más tu muerte que mi vida.
(Miguel Hernández, „Elegía”)

*The sweetness of our dreams
Like mountains made of steam*
(Silver Mt. Zion)

U početku je – napisano je i govori se – bila reč. Neki govore i pišu da logosu prethodi telo. Neki pak da je govor tela i telima tek moguća i/ili nužna putanja ka duši, duhu, (s) duhovima. Neki da je sve obuhvaćeno muzikom. Ritmom.

Merse Rudureda tražila je glas. „Glas bez tela koji ništa nije moglo da učutka” – to je sve.

Smrt i proleće.

*

Merse Rudureda zamislila je Maraldinu („kada bi procvetao vres, postala bi ljubičasta na putu ka ružičastoj”), Modre planine („zimi su bile sive, a na proleće plave jer su menjale boju, nije se znalo koje su boje”, „toliko su se razlikovale od Maraldine”), „male” i „velike” nepregledne prevoje što streme „nagore” ili „nadole”, Niske ste-

ne i Visoke stene, Drveni most, Slap narcisa, kamen ludaka, šumu mrtvih, stabla-grobove za tela-stanare koja se unapred lišavaju svake mogućnosti metempsihoze, i ružičastu boju, „jer to je boja svih kuća, osim jedne: Gospodara koji živi na vrhu razlomljene planine, male planine koja takođe pada kao litica nad selom, i dok mu preti istovremeno ga i štiti”. Zamislila je i pčele, glicinije, pseće ruže, puzavice i leptire, a „ptice su uvek stizale iz pravca razlomljene planine. Prvo su stizale one žalosne, vazda u crnini, koje kao da nose flor”. Konji su „mnogo voleli ptice u crnini”, „ptice u crnini, te žalobnice ili florice, odbranile bi ih kljunovima”. Zamislila je Kovačevu kuću, kovača i kovačevog sina, majku četrnaestogodišnjeg pripovedača koja je „bila kao pčela”, „a kada bi

podigla ruke da prostre veš, na suncu je izgledalo kao da diže jutarnje svetlo”, i koja je vikala, propuštajući tada kroz svoje grlo „sve žene u njenoj porodici”, „kao senke koje imaju glas”.

*

Zamislila je Maraldinu i zaputila se planinskim pregibima ne bi li potražila neumoljiv glas bez tela, glas koji se stalno i posvuda proteže, a koji nije glas Gospodara, u kome mesta za Gospodara nema, i do koga senka i sluh Gospodara ne mogu da dopru, nikada (ne znajući da će nekoliko decenija kasnije i Odri Lord, u ime senki koje imaju glas, grleno uzviknuti da „gospodarev alat nikada neće srušiti *gospodarevu kuću*”); glas koji je tu i koji se proteže drugačije nego što mogu da se protežu telo, materija, svaka postojeća i postojana čestica što podleže očima i rukama Gospodara, drugačije čak i nego što to čini vetar (koji je možda najteže materijalizovati), drugačije od četiri elementa i svih mogućih varijacija na temu elemenata koji čine poznati svet. Dva elementa, dva gesla ovog romana – neprekinute, neumoljive, možda i najprotežnije i najprotočnije vizije jednog glasa s kojim je susret u obliku (prozne) knjige uopšte ostvariv – jesu dve misterije. Misterija samog glasa i „misterija ove težine koju nosim u sebi, koja mi ne dâ da dišem”.

Dve misterije. *Smrt i proleće*.

*

Merse Rudureda smestila je dečaka u selo zelenih bršljana i ružičastih kuća, u proleća koja mirišu na bolest i nežnost, „svadbe cveća”, pećine i trščanike, „šum pritajene reke”, okomite i pitome predele čija likovnost teče, resko, i šumi pritajenom senzualnošću; pustila ga je da zađe među baklje i lomače („pri svetlosti lomača svi su bili isti”, „sve žene i svi muškarci”), da priđe „proplanku za proslave”, gde želje i konji umiru, okrutno. Smestila je dečaka u selo koje je smrt, selo koje je nasilna smrt, sa čovekom-trskom, s Gospodarom koji kaže: „Jer proleće je tužno i upravo u proleće ceo svet je bolestan i biljke i cvetovi su bolest zemlje... bez zelene zemlja bi bila spokojnija”; u metamorfnu, neumoljivu naseobinu nasilja što svoju (ritualnu) letalnost emanira u istovremeno najdelikatnijim i najrobustnijim potencijama portreta i pejzaža, „u očima i u stenama”, ljudima s licem i bez lica, „iščupanih lica”, ustiju punih cementa, podno ili pri vrhu razlomljenih litica, u sekirama i u kostima. U selu je zamislila i robijaša kome dečak odlazi „u naletima dosade”, a robijaš govori „da bol od življenja dolazi od toga što smo donekle od zemlje, a donekle od vazduha... ne kao ribe, koje su samo od vode... Ili kao ptice, koje su od vazduha”. Isti taj robijaš „toliko se naslušao reke kako protiče i toliko se nagledao njenog proticanja, da je on taj koji protiče. Govorio je, protičem, i sve ostaje”. „I rekao je da su ubili želju mom ocu, i očevima mnogih drugih u selu... da je selo puno takvih... i kada ti ubiju želju gledaju te nežno, kao da si malo dete, zadovoljni su.” „A muškarci kojima je želja ubijena kad su već odrasli izgledaju mrtvije nego ostali.”

*

Glasom je pronašla i dečakovu drugaricu-maćehu, koja se plaši ljudi bez lica što čiste ulice u sumrak, s jedinstvenim posedom u vidu dve saksije („beli cvet je bio isti kao i crveni: samo su se po boji razlikovali”); i cvetovi su naizmenično disali, „mrtav cvet je vukao živi, leti i zimi, bez prestanka”), malenu saputnicu-maćehu što halaplji-vo jede kugle od loja („a kad se smejala bila je baš malena”), kroz prizore mehura od sapunice, maćehu koja postaje supruga i koja sopstvenom senkom postaje sunčani sat („Ja sam vreme, a ti?”), i jednu ćerkicu koje više nema („Moja devojčica je upitala kako izgledaju duše”).

I dečakovog oca, „groblje drveća” („rekla je da me je ostavila jer sam postao kao svoj otac, a mrtvaci je plaše”), Oca-ruku, Oca-oko, Oca-gospodara („kad sam bio mali, moj otac je bio ruka. Jedna ruka koja me je iza glave gurala napred – *odrasti brzo, vidiš da si na smetnji*. I ako bih ja bio u trpezariji, ta ruka bi me gurala prema dvorištu, a ako bih bio u dvorištu, gurala bi me prema trpezariji”), lica koja, ličeći na Očeva, postaju lik smrti.

I učinila je sve to preispisujući glasom bajku i idilu: ne toliko pojedinačne tekstove koliko bajku i idilu same, samu mogućnost bajkolikosti i bukolikosti u neželjenim uslovima u kojima isto je *pretiti* i *štititi*.

I opresija je dobila ime. *Smrt i proleće*.

*

„Ako je smrt svaka osoba i ako je svaka osoba smrt, zašto ne govorimo *smrti*?”

Ruka Merse Rudurede, ona kojom je pisala, bila je ponekad mrtva: naizgled tu, a odsutna. Iako se o tome u medijima piše s daškom misterije, ova *magičnorealistična* pojava nije medicinska nepoznanica. Ili barem ima nekakvo, priručno ime: „konverzivna neuroza”. Intrapsihički konflikt toliko je snažan da sasvim onesposobljava određeni deo tela. Na primer, ruke. Ili oči: nešto do te mere *želimo da ne vidimo* da doslovno oslepimo, mimo fizioloških pravila. Isto tako i progledamo. Kao da nismo bili slepi.

Ruka Merse Rudurede odbijala je poslušnost pedesetih godina dvadesetog veka, nakon što se ona, u senci Frankovog režima, obrela u egzilu čije se trajanje neće meriti mesecima, kako je isprva očekivano, već decenijama, a pre nego što će početkom šezdesetih, i dalje u egzilu, urednicima i izdavačima s kojima ni inače dosledno nije imala sreće (naknadno se i sama odričala svojih prvih objavljenih knjiga) ponuditi rukopis *Smrti i proleća* na kom je tih godina intenzivno radila, pisan na tad *zabranjenom jeziku*, jeziku koji se nakon čitanja ovakve knjige želi, koji želi da se upozna već i zbog samog naslova (*La mort i la primavera*), i koji u potpunosti transcendiraju skučenost *maternjih* okova izlivenih voljom *Gospodarevih* alata. Nije čudo da ovaj tekst ima epitet „testamentarnog dela”, kao ni to da ima više od jedne verzije, a njih je naknadno pregledala i sistematizovala Nuriya Folk i one su takođe prevedene na srpski jezik, te u vidu apendiksa pripojene centralnom delu „Kontrastovog” izdanja. I tako pratimo čudesno nesavršenu genezu, ničim neometano grananje nesumnjivog klasika koji je na katalonskom prvi put objavljen tek 1986, a na engleskom 2009. godine. (Najčudesnijim mi

se čini to što ovaj roman uopšte postoji, kao i to što sam na Sajmu knjiga 2023. godine spontano posegla za njim, i ne sluteći šta me čeka.) A kad se, nakon pročitane integralne verzije (idealno, i naglas) stigne do napomene izdavača koja prethodi apendiksima, već je u punoj meri jasno da nije čudo ni to što je ruka Merse Rudurede, pre rukopisa, najpre morala dobro da se odmori od svake suvišne upotrebe ili kontakta. Nije čudo da su bili potrebni nepojmljiv pozor, predanost, snaga volje tela i duha, ne bi li ruka postala dovoljno protočna i protežna da s punom lakoćom i toplinom propusti kroz sebe i taj *zabranjeni* jezik i „glas bez tela”, glas koji nahrupljuje u nakupinama tereta, a „koji ništa nije moglo da učutka”.

*

Planinski slapovi *Smrti i proleća* jesu neopterećen protok glasa (i) tereta i ništa više od toga. I sve je tu: „strah što dolazi od smole”, troma, lepljiva mučnina, „tufnice sunca”, „ograde od kupine”, pčela koja „nosi torbu sa crno-žutim prugama. Malu torbu.” I „želeđa dece koja žele sve”, „čvor patnje u grudima, a živci kao korenje”, „žalobnice odlaze, a konji ih dozivaju”, „život i smrt gusenica”, nezaustavljiva metamorfoza koja razbuđuje i omamljuje čula, uspavljiva magla, magla koja je „svojom pospanošću uspavljivala vodu”, „jedva čujni zvuk koji kamičci prave kad se sudaraju”, „mnoge kuhinje, u kojima je iza zvezdastih rupa na kredencu čekalo mnogo očiju”, kredenci iz kojih su „deca izlazila teturajući se”, odrasli što se „često ne bi ni setili da otvore kredence u kojima su zaključavali decu”, nedorasli manevri disciplinovanja (i) pogleda. I krivica. „Jer uprkos tome što je okrečeno u ružičastu boju, selo bi se ponekad napunilo teskobom, krivicom konja, krivicom robijaša, krivicom vremena, krivicom glicinija, krivicom pčela i krivicom Gospodara što živi sam u kući kod ambisa prekrivenog bršljanom, što u predvečerja poznog leta deluje kao mlaz krvi. Ali i krivicom karamena.” I sve se probija kroz naslage zemlje „kao ribe, koje su samo od vode”, ili kao ptice „od vazduha”, vatra u naznakama, „na Meseću velika površina livada s belom travom koja je mekša od svih trava”, Leta u novim, neimenovanim proticanjima („koja nema početka ni kraja, to je reka koja ustima grize svoj rep”), Platonova *Država*, presokratovska misao i (neo)platonizam u nenametljivim, neslućenim bliskostima, „duše koje čekaju u redu da uđu u kočije”, duše što „penju se brže i više od žalobnica”, „one što kruže oko Maraldine”, duše što se nalaze „u raznobojnoj dugi koja se pojavljuje na nebu posle kiše”.

I „duše koje prave vetar”, jer te su „duše dobre, zlo se čini rukama i očima, a one tako nešto i nemaju, nemaju ništa od svega toga”.

I duša je dobila glas. *Smrt i proleće*.

*

I tuga je dobila oči. Ne tuga o kojoj govori Gospodar već tuga koju ja mogu da osetim i prepoznam kao tugu, da budem preciznija, jer nema istovetnih tuga, kao što nema ni istovetnih duša, ili konja. Jedino je opresija svuda i uvek ista, samo je u opresiji razlika nedopustiva, a malo je šta tužno kao opresija. I Merse Rudureda je znala: onoliko sna-

ge koliko je potrebno za pro(na)lazak glasa što zaobilazi logiku totalitarizma i nasilja potrebno je i za tugu, jer *ranjivost* i/ili *ranjenost* mogu da se proglase za *slabost* isključivo u Gospodarevoj kući, kući u kojoj ispod *glasa* nema ničega, onoj koja smrtno preti zelenilu, proganja proleće praveći se da ga štiti, a „ljudi koji su željni ubijanja”, i oni koji tvrde da „treba živeti kao da si mrtav kako bi mogao da živiš”, mada „još uvek s krvlju iznutra”, „već su mrtvi ljudi”. *Smrt i proleće* jeste glas proleća. Knjiga života.